

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN SAĞLIK VE EĞİTİME ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ¹

Ahmet İhsan KAYA*

Zafer ÇALIŞKAN**

ÖZ

Özel mülkiyeti, hukukun üstünlüğünü, girişim özgürlüğünü, serbest ticareti ve rekabeti temel alan ekonomik özgürlüklerin, ülkelerin kurumsal yapılarına ilişkin bir gösterge olarak, kalkınma süreçlerinde önemli bir etken olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Bu çalışmada da ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin, sağlık ve eğitim gibi kalkınma göstergeleri üzerindeki etkisi, 1970 – 2010 döneminde yüksek, orta-yüksek, düşük-orta ve düşük gelirli ülkeler için panel veri analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçları, ülkelerin içinde buldukları gelir gruplarına göre farklılaşsa da, ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim göstergeleri üzerinde genel olarak olumlu bir etki yaptığını göstermektedir. Ayrıca ekonomik özgürlüklerin bazı bileşenlerinin ilgili göstergeler üzerindeki etkisi anlamlı bulunmazken, bazı bileşenler de genel endeksten farklı sonuçlara işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik özgürlük, sağlık göstergeleri, eğitim göstergeleri, panel veri

¹ Bu çalışmadaki analiz bulgularının bir bölümü, *International Interdisciplinary Business-Economics Advancement 2015 (IIBA 2015)* konferansında sunulmuştur. Çalışmada yer alan görüşler yazarlara aittir ve kurumlarının resmi görüşü olarak değerlendirilemez.

* Hazine Uzman Yardımcısı, Hazine Müsteşarlığı, e-mail: ahmetihsankaya@gmail.com

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, e-mail: caliskan@hacettepe.edu.tr

THE EFFECT OF ECONOMIC FREEDOM ON HEALTH AND EDUCATION: PANEL DATA ANALYSIS

ABSTRACT

Economic freedom, as an indicator for institutional structure of countries, which is based on private property, rule of law, freedom of enterprise, free trade and competition is often considered to be an important factor on development process. In this study, the effects of both economic freedom and its components on development indicators such as health and education are examined with panel data analysis for 1970 – 2000 period by separating countries as “high”, “upper-middle”, “lower-middle” and “low” income. Results indicate that even if it differs for income groups, the effect of economic freedom on health and education indicators is positive. Besides, some of economic freedom components are found insignificant and some of the significant components suggest different results than the general index.

Keywords: Economic freedom, health indicators, education indicators, panel data

GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızlanan küreselleşme ile birlikte ekonomik özgürlüklere olan vurgu ve bunun uygulamadaki yansımaları fazlasıyla gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak 2007 yılında ABD’de başlayan ve hızla küresel bir boyut kazanan finansal kriz, ekonomik özgürlüklerin refah yaratabilme kapasitesini de sorgulanır hale getirmiştir. Bu bağlamda ekonomik özgürlükler üzerine yapılan tartışmalar iki soru çerçevesinde şekillenmektedir. İlk soru, ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyümeyi olumlu etkileyip etkilemediği, dahası bu büyümenin sürdürülebilir olup olmadığına yöneliktir. İkinci soru ise, ekonomik olarak özgürlükçü ülkelerde yaşanan büyümenin, bireylerin refah düzeylerinde kalıcı iyileşmelere yol açıp açmadığıdır.

Ülkelerin ekonomik özgürlükler açısından ne durumda olduğunu gösteren endekslerin yaygınlaşması ile birlikte ekonomik özgürlüklerin çeşitli ekonomik ve sosyal göstergeler üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlayan ampirik çalışmalar da hız kazanmıştır. Literatürde ekonomik özgürlükler üzerine yapılan ampirik çalışmaların daha çok, yukarıda belirtilen ilk soru çerçevesinde ekonomik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ele aldığı görülmektedir. Buna karşın ekonomik özgürlüklerin kalkınma göstergeleri ve refah üzerindeki etkisi yeterince tartışılabilmiş değildir. Oysa ekonomik özgürlüklerin, üretim ölçeğinde meydana gelen sayısal artışı ifade eden ekonomik büyüme kavramı yerine, bireylerin ve toplumların bir anlamda hayat kalitelerindeki doğrudan artışı ifade eden ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin araştırılması da önem taşımaktadır.

Ekonomik özgürlüklerin refah yaratabilme kapasitesine yönelik ampirik çalışmaların kısıtlı olması dolayısıyla, bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin; ülkelerin sağlık ve eğitim göstergeleri üzerinde nasıl bir etki yaptığı araştırılmaktadır. Bu amaçla çalışmanın takip eden bölümünde, “ekonomik özgürlük” kavramı tanımlanacak ve dünyada ekonomik özgürlükleri periyodik olarak ölçen Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation kuruluşlarının hazırladıkları endeksler ve metodolojileri hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, konuyla ilgili yapılan ampirik çalışmalara değinilecektir. Dördüncü bölümde ampirik analizde kullanılan veri seti ve model tanıtılacak; beşinci bölümde ise ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim göstergeleri üzerindeki etkisi, ülkeler “düşük gelirli”, “düşük-orta gelirli”, “orta-yüksek gelirli” ve “yüksek gelirli” olmak üzere dört gruba ayrılarak panel veri analizi ile test edilecektir. Son olarak, analiz sonuçlarına yönelik genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

I. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖLÇÜLMESİ

I-a. Ekonomik Özgürlük Nedir?

Ekonomik özgürlükler, hiç kimsenin veya hiçbir otoritenin baskısına veya yönlendirmesine bağlı olmadan insanların serbestçe iktisadi faaliyette bulunabilmesi, kendi kaynaklarını serbestçe kullanabilmesi ve onlara yön verebilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Acar, 2010:2). Lawson (2011:68) ekonomik özgürlükleri kısaca “başkalarının müdahalesi olmadan bireylerin tüketim, üretim ve gönüllü mübadele kapasitesi” olarak tanımlamıştır. Gwartney ve Lawson (2003), ekonomik özgürlüklerin temel unsurlarını “kişisel tercih, gönüllü mübadele, rekabet özgürlüğü ve bireylerin ve mülkiyetin korunması” gibi serbest piyasa yanlısı kurumlar olarak sıralamaktadır.

Söz konusu tanımlardan hareketle ilk bakışta “devletin sınırlandırılması” şeklinde dar bir çağrışım yapan ekonomik özgürlükler, görünenin aksine devlete de önemli görevler yüklemektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomik özgürlükleri temel alan liberal bir devlet, bireylerin ve mülkiyetin korunması için altyapının oluşturulmasından ve gönüllü mübadele koşulları için uygun ve güvenli ortamın tesisinden sorumludur. Bu bağlamda ekonomik özgürlükler de liberal devlet anlayışıyla paralel olarak, her şeyden önce hukukun üstünlüğü çerçevesinde işleyen bir piyasa ekonomisini ifade etmektedir (Berggren, 2003:194). Hükümetler, mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi konularında zorlayıcı bir güç kullanma sistemini kurduklarında ve bunu korumak için gerekli hukuki yapıyı sağladıklarında ekonomik özgürlüklerin iyileştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Hükümetler ayrıca, istikrarlı bir parasal sistem kurarak ve bunu koruyarak da ekonomik özgürlüklerin iyileştirilmesini sağlamaktadır. Diğer taraftan, hükümetler, vergiler, regülasyonlar ve kamu harcamaları yoluyla bireysel tercihlere, gönüllü mübadeleye ve ürün ve emek piyasalarında rekabet etme özgürlüğüne müdahalelerde buldukça da ekonomik özgürlüklerin gerilemesine neden olmaktadır (Gwartney ve Lawson, 2003:406-407).

Genel olarak belirtmek gerekirse ekonomik özgürlükler, kişisel seçim, gönüllü mübadele, serbest rekabet ve kişilerin ve mülkiyetin korunması ilkelerinden oluşmaktadır. Bu tanımıyla da ekonomik özgürlükler, Adam Smith’ten bu yana liberal düşünürlerin ve iktisatçıların savunduğu özel mülkiyet, tercih özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, rekabet ve düşük regülasyon gibi serbest piyasa ekonomisinin temel kurumlarını ifade etmektedir.

I-b. Ekonomik Özgürlük Endeksleri

Ülkelerin ekonomik özgürlükler açısından ne durumda olduğunun belirlenebilmesi ve iktisadi analiz yapılabilmesi için ekonomik özgürlüklerin ölçülmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak, ekonomik özgürlüklerin unsurlarının birçoğu verilere ve nesnel parametrelere dayanmadığından, ölçülmesi de oldukça zordur. Ekonomik özgürlüklerin artan önemine paralel olarak son yıllarda ekonomik özgürlükleri ölçmek için çeşitli endeksler üretilmiştir. Söz konusu endeksler aracılığıyla ülkelerin ekonomik özgürlükler yelpazesinde ne durumda olduğunu görebilmek, ülkeleri birbirleriyle karşılaştırabilmek ve iktisadi analiz yapabilmek mümkün hale gelmiştir.

Ekonomik özgürlükleri sistematik olarak ölçen iki farklı endeks bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Kanada merkezli Fraser Enstitüsü adlı uluslararası bir sivil toplum kuruluşunun yayınladığı, “Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi” (*Economic Freedom of the World – EFW*) adlı endekstir. İkincisi ise, ABD merkezli sivil toplum örgütü olan Heritage Foundation’ın Wall Street Journal gazetesi ile birlikte hazırladığı “Ekonomik Özgürlük Endeksi”dir (*Index of Economic Freedom – IEF*). Bu iki endeks dışında da ekonomik özgürlükleri ölçebilmek amacıyla çeşitli endeksler geliştirilmiş, ancak bunlar uzun ömürlü olamamıştır.²

İlk olarak 1996 yılında Gwartney vd. (1996) tarafından hazırlanan ve “Economic Freedom of the World: 1975-1995” başlığıyla yayınlanan rapor, 1970-1995 yılları arasında beşer yıllık olarak 4 ana ve 17 alt bileşenden oluşmak üzere toplam 103 ülkenin ekonomik özgürlük seviyelerini sıralamıştır. Söz konusu ilk raporu takiben, Fraser Enstitüsü, James Gwartney öncülüğünde yıllık olarak 17 rapor daha yayınlamıştır. Son rapor, 2014 yılında hazırlanmış olup ülkelerin 2012 yıllarına ait verilerini esas almaktadır. Enstitü, ekonomik özgürlüklerin temel unsurlarını; 1) kişisel seçim, 2) piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü mübadele, 3) piyasalara girme ve rekabet etme özgürlüğü, 4) bireylerin ve onların mallarının, başkalarının tecavüzünden korunması olarak sıralamaktadır (Gwartney vd., 2014:1).

² Ekonomik özgürlükleri ölçmek amacıyla ilk olarak Gastil ve Wright (1988), Freedom House’un politik ve sivil özgürlükler endeksini ülkelerin ekonomik sistemlerini de içerecek şekilde genişletmiştir. Scully ve Slottje (1991), Gastil ve Wright tarafından yapılan bu çalışmayı bir adım ileri taşımış ve on beş başlık itibarıyla ekonomik özgürlükleri ölçmüştür. Ekonomik özgürlükleri ölçmek için yukarıda sayılan endeksler dışında kapsamlı, ancak sürekli olmamış çalışma ise Messick (1996) tarafından Freedom House için hazırlanan “Dünya Ekonomik Özgürlük Araştırması 1995-1996” (*World Survey of Economic Freedom: 1995-1996*) raporuyla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma mülkiyet edinme, hayatını kazanma, iş yapma, yatırım yapma, serbest ticaret ve piyasa ekonomisine katılabilme özgürlükleri olmak üzere toplam 6 bileşenden oluşmaktadır.

Raporun ilk hazırlandığı 1996 yılından günümüze kadar endeksin kapsadığı ülke sayısı birlikte alt bileşenleri de genişlemiştir. 2014 yılına ait endeks 152 ülkeyi kapsamakta olup toplam 42 değişkene dayanan 5 ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar, 1) Kamu Sektörünün Boyutu, 2) Hukuki Sistem ve Mülkiyet Hakları, 3) Sağlam Para, 4) Serbest Ticaret ve 5) Regülasyon olarak sıralanabilir. Her bir bileşen için ayrı ayrı endeks değerleri mevcut olup, 5 ana bileşenin aritmetik ortalaması, genel endeks puanını vermektedir. Ülkeler, bu bileşenlere göre 0 en düşük, 10 en yüksek ekonomik özgürlük değerini gösterecek şekilde sıralanarak, genel endekste puanlarına göre “en özgür”den “en az özgür”e kadar olmak üzere dört kategoride sınıflandırılmaktadır.

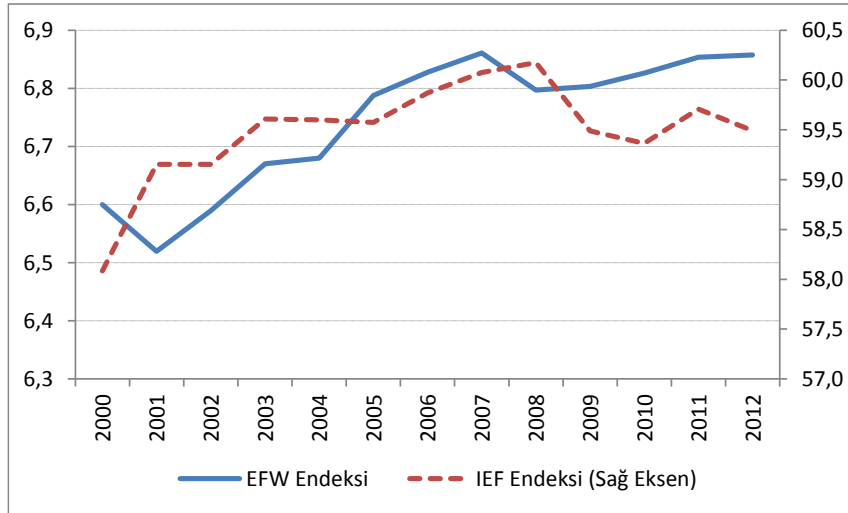
Gwartney vd. (2014:2-3), ekonomik özgürlük endeksinin hazırlanmasında üç önemli metodolojik prensip olduğunu belirtmektedir. İlk olarak, ekonomik özgürlüklerin çok yönlü ve karmaşık yapısı ile hukuki ve düzenleyici unsurlarının önemi nedeniyle bu unsurlar endekste anketler ve uzman görüşleri yoluyla yer alabilmektedir. Ancak endeksin oluşturulmasında öznel değerlendirme ve anketlerden çok mümkün olduğunca objektif bileşenlere yer vermeye çalışılmıştır. İkincisi, endeks değerlerinin hesaplanmasında kullanılan temel veri kaynakları Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ekonomik Forumu (WEF)’dur. Ülkelerin kendi veri kaynaklarından doğrudan veri kullanımına nadir durumlarda başvurulmaktadır. Ayrıca yazarların kişisel yargıları ve Ekonomik Özgürlük Ağı (*Economic Freedom Network*) hiçbir şekilde ülkelerin puanı üzerinde etkili olmamaktadır. Üçüncü prensip, veri kaynakları, ham verilerin dönüşümü ve endekslerin hazırlanması hususunda tamamıyla şeffaf olunmasıdır.

Ekonomik özgürlükleri ölçen bir diğer endeks ise ABD merkezli Heritage Foundation kuruluşunun, Wall Street Journal gazetesi ile birlikte 1995 yılından itibaren yayınladığı endekstir. Kuruluş, ekonomik özgürlükleri “*her insanın kendi emeği veya malını dilediği gibi kontrol etme hakkına sahip olması*” olarak tanımlamaktadır (Miller vd., 2015). Son olarak 2015 yılı için hazırlanan ve toplam 178 ülkeyi kapsayan endeks, ekonomik özgürlükleri 10 farklı alanda ölçmektedir. Bunlar mülkiyet hakları, yolsuzluklar, mali özgürlük, kamu harcamaları, iş, emek ve parasal özgürlükler, ticaret, yatırım ve finansal özgürlük olarak sıralanabilir.

Dört ana kategori altındaki 10 özgürlük bileşenin her biri 0 en düşük, 100 en yüksek olmak üzere puanlanmakta ve genel ekonomik özgürlük endeksi, Fraser Enstitüsü’nce hazırlanan endekse benzer şekilde, bu 10 bileşenin aritmetik ortalamasından oluşmaktadır. Ülkeler, genel ekonomik özgürlük endeksi puanlarına göre beş grupta sınıflandırılmaktadır.

Ekonomik özgürlükleri ölçen iki önemli kuruluş olan Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation'ın farklı göstergelere dayansa da temelde ekonomik özgürlük kavramında ve ekonomik olarak özgürlükçü kurumlar konusunda uzlaşa içerisinde olduğu söylenebilir (Beşkaya ve Koç, 2006:48). Her iki kuruluş da dünya ülkelerinin, liberal ekonomi anlayışının temel unsurlarına ne derece yakın veya uzak olduklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, her iki endekse göre yapılan ülke sıralamaları büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Hanke ve Walters (1997:135), çeşitli kuruluşların özgürlük ve ekonomik özgürlük endekslerini karşılaştırdığı çalışmalarında, EFW ve IEF endeksleri arasında 0,85 gibi yüksek bir korelasyon bulmuştur. Grafik 1'de de her iki endeksin ortak zaman dilimlerini içeren 2000-2012 yılları arasındaki ortalama endeks puanlarının değişimi yer almaktadır. Grafik 1'den görüleceği üzere, iki endeks, farklı ölçeklerde olsa da belirtilen on üç yılda benzer bir eğilim sergilemiştir.

Grafik 1: EFW ve IEF Endeksleri Kıyaslaması (2000-2012)



Kaynak: Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation

Her iki kuruluşun yayınlanan son raporlarına göre, her iki endeksin ilk 15 sırasında yer alan ülkelere 11 tanesi (Hong Kong, Singapur, Yeni Zelanda, Avustralya, İsviçre, Kanada, Şili, İrlanda, Morityus, ABD ve Birleşik Krallık) ortak iken, son 15 sırasında yer alan ülkelere 8 tanesi (Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Arjantin, Kongo Cumhuriyeti, İran, Zimbabve ve Venezuela) yine ortaktır. Ayrıca, son 15 sırada ortak olmayan 7 ülkeden 6 tanesi (Kiribati, Türkmenistan, Ekvator Ginesi, Eritre, Küba ve Kuzey Kore) zaten EFW endeksinde yer almayan ülkelerdir.

Gwartney ve Lawson (2003:406), Heritage endeksinin, EFW endeksine nazaran daha fazla ülke kapsamına rağmen, EFW endeksini, göstergelerin sayısal veriye daha fazla dayanması nedeniyle daha kesin ve şeffaf olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, EFW endeksi, Heritage endeksine nazaran çok daha eskiye gitmektedir. Heritage endeksi 1995 yılından başlarken, EFW endeksi, 2000 yılı öncesi beşer yıllık periyotlar halinde olmak üzere, 1970 yılına kadar uzanmaktadır. İki endeksin öne çıkan özellikleri Tablo 1'den karşılaştırmalı olarak gözlemlenebilir.

Tablo 1: EFW ve IEF Karşılaştırması

	EFW	IEF
Yıllar	1970-2012 ³	1995-2015
Ülke Sayısı⁴	152	178
Bileşen ve Değişkenler	5 temel bileşen, 42 değişken	10 temel bileşen
Puanlama	0-10	0-100
Temel Veri Kaynakları	IMF, WB, WEF	IMF, EIU, OECD, WB, WEF

II. LİTERATÜR

Ekonomik özgürlüklerin kalkınma göstergelerine etkisi, ülkelerin kurumsal yapılarıyla ilintilidir. Douglas C. North (1990)'un belirttiği gibi bir toplumda oynanan oyunun kurallarını ifade eden kurumlar, ekonomik aktörlerin (girişimciler, tüketiciler, sanayiciler, vb.) karşı karşıya kalacağı fırsat ve tehditleri belirlemektedir. Ekonomik özgürlükleri destekleyen kurumlar, düşük vergiler aracılığıyla kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi, düşük enflasyon ve fiyat istikrarı ile öngörülebilirlik sağlanması (Berggren, 2003:197), bağımsız hukuk sistemi ile mülkiyet haklarının korunması, rekabetçi bir ortam tesis ederek inovasyonu teşvik etmesi ve serbest ticaret ile işbölümünü uluslararası düzeye çıkararak ölçek etkisini genişletmesi (Kibritçioğlu, 1994:57) gibi etkilerle büyümeyi teşvik etmektedir. Söz konusu teorik çerçeve ampirik olarak farklı yöntemlerle ve kalkınmanın farklı değişkenleriyle test edilmiştir. Literatürde ekonomik özgürlüklerle, ülkelerin kalkınma göstergeleri arasındaki doğrudan ilişkiyi inceleyen çalışmalar sınırlı olsa da kalkınmayla

³ EFW endeksi, 1970-2000 yılları için beşer yıllık, 2000-2012 yılları için yıllık olarak hazırlanmıştır.

⁴ Ülke sayıları her yıl değişmekle birlikte, tablodaki rakamlarda son yayınlanan raporlar dikkate alınmıştır. Ayrıca IEF endeksinin son raporunda 186 ülke yer almasına karşın 8 ülkeye ilişkin bileşenlerin tamamı hesaplanamadığından genel ekonomik özgürlük puanları hesaplanmamıştır.

dolaylı ilişkiye sahip olan büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar, gelir dağılımı, vb. konulara ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. Bu bölümde çalışmanın kapsamı gereği yalnızca ekonomik özgürlükler ile çeşitli kalkınma göstergeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara değinilmekte ve yetinilecek, ekonomik özgürlükler ile büyüme ilişkisine değinilmeyecektir.⁵

Piyasa ekonomisinin gelir dağılımını ve sosyal adaleti bozduğuna ilişkin yaygın inanın aksine Berggren (1999), 1975 – 1985 döneminde ekonomik özgürlük düzeylerini artıran ülkelerin 1985 yılında gelir dağılımında daha eşitlikçi konuma geldiğini saptamış, bu durumun en önemli sebebinin ticaretin serbestleşmesi ve finansal deregülasyon olduğunu belirtmiştir. Öte yandan 1985 yılına ait ekonomik özgürlük seviyesi ile bazı ülkelerin o yıla ait gelir düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğunu da belirten yazar, bu durumun, o dönemde kamunun yeniden dağıtımcı fonksiyonunun kısıtlı olması nedeniyle oluştuğunu, uzun dönemde ekonomik özgürlük seviyesi ile gelir dağılımında adaletin de sağlandığı sonucuna varmıştır.

Scully (2002) ise, 86 ülkeyi kapsayan çalışmasında, Berggren'in düzeye ilişkin bulgularının aksine, daha yüksek ekonomik özgürlük düzeyinin eşitsizliği azalttığını bulmuştur. Ayrıca Scully'nin analiz sonuçları, ekonomik özgürlüklerin en düşük iki %20'lik gelir grubunun toplam gelirden aldıkları payı pozitif, en yüksek iki %20'lik gelir grubunun payını ise negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Söz konusu analizlerin sonuçları arasındaki farklılık, Berggren'in analizinde ülkelerin gelir dağılımı ölçümleri arasındaki farklılıkların dikkate alınmaması ile açıklanmaktadır (Scully, 2002:90).

Ashby ve Sobel (2008), Karabegovic and McMahon (2005) tarafından hazırlanan Kuzey Amerika'da Ekonomik Özgürlükler endeksi verilerini kullanarak 48 ABD eyaletinde ekonomik özgürlüklerin büyüme ve gelir eşitsizliklerine etkisini incelemiştir. Çalışma sonuçları ekonomik özgürlüklerdeki değişimin daha yüksek bir gelir düzeyi ve büyüme ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğunu, ayrıca gelir dağılımına ilişkin etkinin de Berggren (1999)'i destekler nitelikte eşitsizliği azaltıcı yönde olduğuna işaret etmektedir. Ancak Berggren'in çalışmasında bulunan veri ekonomik özgürlük düzeyi ile gelir eşitsizliği düzeyi arasındaki negatif korelasyona ilişkin anlamlı bir bulguya rastlanamamıştır.

⁵Islam (1996), Farr vd. (1998), Haan ve Sturm (2000), Heckelman (2000), Carlsson ve Lundström (2002), Vega-Gordillo ve Alvarez-Arce (2003), Gwartney vd. (2004), Corbi (2007), Yenipazarlı (2009), Manan (2009), Çetin (2013), Akıncı (2013) ve Akın vd. (2014) ülkelerin genel ekonomik özgürlük endeksi puanı ile ekonomik büyümeleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Sarıbaş (2009), Erdem ve Tuğcu (2012) tarafından yapılan çalışmalarda ise ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Ismail (2010), Heritage Foundation tarafından hazırlanan endeksin 2000 – 2007 yıllarına ait verilerini kullanarak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik özgürlüklerin gelir eşitsizliği ve büyüme üzerine etkilerini incelediği çalışmada söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

1997 yılında 115 ülkenin verilerini kapsayacak şekilde yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi verilerini kullanan Grubel (1998), ekonomik özgürlükler ile işsizlik oranı, İnsani Kalkınma Endeksi (HDI), ortalama yaşam beklentisi, okur-yazarlık oranı ve İnsani Yoksulluk Endeksi gibi kalkınma göstergeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına göre ekonomik özgürlükler, incelenen her alanda kalkınmayı olumlu etkilemektedir. Esposto ve Zaleski (1999) de 1985 yılına ait ekonomik özgürlük seviyesi ve 1985 – 1990 yılları arasında ekonomik özgürlük seviyesindeki değişim ile eğitim (okur-yazarlık oranı) ve sağlık (ortalama yaşam beklentisi) arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Grubel (1998)'e benzer şekilde söz konusu analiz sonuçları da özgürlük düzeyi ile özgürlük seviyesindeki artışın sağlık ve eğitim özelinde yaşam kalitesini artırdığını göstermektedir.

Ekonomik ve politik özgürlüklerin eğitim, sağlık ve hayat kalitesine etkisine ilişkin kayda değer bir ampirik analiz de Stroup (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. 104 ülkenin 1980 – 2000 yıllarını kapsayan verilerini kullanarak ekonomik özgürlükler ile siyasal özgürlüklerin söz konusu refah göstergelerine etkisini inceleyen Stroup, daha yüksek bir ekonomik özgürlük seviyesinin toplum sağlığını (ortalama yaşam beklentisi ve bin kişi başına düşen çocuk ölüm oranı), eğitim düzeyini (okur-yazarlık oranı ve beş yıllık eğitimi tamamlayanların oranı) ve hastalıktan korunmayı (temiz su kaynaklarına erişim ve difteri, boğmaca ve tetanos aşısı (DPT shots) yapılanların oranı) istikrarlı şekilde iyileştirdiği sonucuna varmıştır. Analiz sonuçlarına göre bu olumlu etkinin siyasal özgürlükler seviyesi yüksek ülkelerde de aynı yönlü olduğunu belirten Stroup, siyasal özgürlüklerin de ekonomik özgürlükler kadar olmasa da kalkınma üzerinde olumlu etkisi olduğunu, ancak bu etkinin ekonomik özgürlük seviyesi yüksek ülkelerde ortadan kaybolduğunu belirtmiştir.

III. VERİ SETİ VE MODEL

Literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim düzeyleri üzerindeki etkisi panel veri analiziyle incelenmektedir. Ülkelerin genel ekonomik özgürlük seviyesinin yanında, ekonomik özgürlüklerin hangi unsurlarının sağlık ve eğitim düzeyinde etkili olduğunu belirleyebilmek amacıyla Heckelman (2000), Carlsson ve Lundström

(2002) ve Akıncı (2013) çalışmalarında olduğu gibi her bir unsur için genel endeksle birlikte alt endeksler de analize tabi tutulmuştur. Aşağıda yer alan (1) ve (2) numaralı denklemler sırasıyla tahmin edilen bu iki modeli göstermektedir. Ayrıca her iki modele de kalkınma yolunda bir başlangıç noktasını temsil eden kişi başına milli gelir değişkeni kontrol değişkeni olarak eklenmiştir.

$$DEV_{k,it} = \beta_0 + \beta_1 LGNI_{it} + \beta_2 EF_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$DEV_{k,it} = \beta_0 + \beta_1 LGNI_{it} + \sum_{j=1}^5 \beta_j EF_{j,it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

(1) ve (2) numaralı denklemlerde yer alan DEV_k , ülkelerin sağlık ve eğitim göstergelerine işaret etmektedir. Spesifik olarak belirtmek gerekirse, sağlık düzeyini temsilen DEV_1 , bir ülkedeki toplam nüfus için yıl cinsinden ortalama yaşam beklentisini; DEV_2 , bin canlı doğum başına bebek ölüm oranını ifade etmektedir. Eğitim düzeyini temsilen ise, DEV_3 , üçüncül düzeyde eğitime katılımı⁶; DEV_4 , birincil eğitimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısını göstermektedir. Modellerde $LGNI$ olarak yer alan değişken, *Atlas Metod*⁷'a göre cari fiyatlarla ABD doları cinsinden hesaplanan kişi başına milli gelirin doğal logaritmasını göstermektedir. Söz konusu veriler Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri veritabanından alınmıştır.

Modellerde ekonomik özgürlük endeksine işaret eden EF , Fraser Enstitüsü tarafından 1970 – 2000 yılları için beşer yıllık, 2000 yılından sonra ise yıllık olarak hazırlanan Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW) verilerinin genel değerlerini göstermektedir. İkinci modelde yer alan EF_j değeri ise EFW'nin beş alt bileşenini ifade etmektedir. Hatırlanacak olursa EF_1 , “Kamu Sektörünün Boyutu”; EF_2 , “Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları”; EF_3 , “Sağlam Para”; EF_4 ,

⁶Birincil, ikincil ve üçüncül düzeyde eğitim, ülkelerin eğitim sistemlerine göre değişiklik arz etmekle beraber, genel olarak birincil eğitim, ilköğretimi kapsayan 5-8 yıla kadarki temel öğrenimi; ikincil eğitim, 9-12 yıl arası orta öğrenimi; üçüncül eğitim ise yükseköğretim veya üniversite düzeyindeki öğrenimini ifade etmektedir. Çalışmanın kapsadığı yıl aralığı olan 1970'lerden günümüze kadarki süreçte temel ve orta öğrenim pek çok ülkede norm olarak kabul edilmekte, ülkeler arasındaki eğitim düzeyi farklılığını belirleyen üçüncül düzeyde eğitime katılım olmaktadır. Bu nedenle çalışmada üçüncül eğitime katılım, eğitime ilişkin gösterge olarak seçilmiştir.

⁷Dünya Bankası, ülkeler arasındaki milli gelir kıyaslamalarında döviz kurlarındaki dalgalanmaların etkisini azaltmak amacıyla *Atlas Dönüşüm Faktörü* olarak adlandırılan özel bir kur hesabını kullanmaktadır. Bir ülkenin *Atlas Dönüşüm Faktörü*, ülkenin o yılki ortalama döviz kuru ile önceki iki yıllık ortalama döviz kuru arasındaki enflasyonun uluslararası enflasyon oranından sapmalarını yansıtacak şekilde uyarlanması ile hesaplanmaktadır.

“Serbest Ticaret”; EF_5 , “Regülasyon” unsurlarını oluşturmaktadır.⁸

Ekonomik özgürlük göstergesi olarak EFW endeksinin kullanılmasının nedeni, söz konusu veri setinin 1970 yılına kadar geriye gitmesine karşın, bir diğer alternatif olan Heritage Foundation tarafından hazırlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF) verilerinin 1995 yılından itibaren başlamasıdır. Ancak EFW endeksinin 2000 yılına kadar beşer yıllık olarak hazırlanması ve 2000 yılı sonrası için de öncesiyle uyumlu şekilde beşer yıllık aralıklı değerlerin kullanılması, veri setinin zaman boyutunun kısıtlı olmasına neden olmaktadır. Çalışmada kullanılan veri setinin zaman boyutu belirtilen sebeplerle 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010 yıllarından oluşmak üzere dokuz adettir. IEF verilerindeki zaman boyutu ise 1995 yılından 2015 yılına kadar yıllık olmak üzere toplam yirmi bir adettir. İlk bakışta daha fazla zaman verisi içermesi nedeniyle IEF verilerini kullanmak gözlem sayısını artıracığından tercih sebebi gibi gözükse de kalkınmaya ilişkin göstergeler ancak uzun vadede anlamlı bir değişim göstereceğinden zaman boyutunun sıklığı değil, kapsamı analizimiz için daha fazla önem taşımaktadır. Çalışmada incelenen ülke sayısı ise geçmiş yıllara ait kalkınma göstergelerinin yetersizliği nedeniyle her bir tahmine göre değişmektedir. Tüm ülkeleri kapsayan genel sonuçlar için; sağlık göstergelerini içeren tahminde 121, eğitimde ise 118 ülkenin verileri mevcuttur. Ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre ayırarak yaptığımız analizlerde ise gözlem sayısı doğal olarak düşmektedir.

Son olarak, yukarıda belirtilen iki model, önce panel veri *sabit etkiler* (fixed effect) tahmincisi kullanılarak tahmin edilmiş, ancak sabit etkiler modelinde *değişen varyans* (heteroskedasticity) sorununun tespiti için *Değiştirilmiş Wald testi* (Modified Wald test) gerçekleştirilmiş ve tüm modellerde değişen varyans tespit edilmiştir. Değişen varyans durumunda daha tutarlı ve etkin sonuçlara ulaşabilmek amacıyla Tatoğlu (2013:102)'da önerildiği gibi, tüm modeller, esnek genelleştirilmiş en küçük kareler (EGEKK) yöntemi ile tahmin edilmiştir.

IV. ANALİZ SONUÇLARI

Ekonomik özgürlüklerin kalkınma ile ilişkisini ölçmek amacıyla yapılan bu analizde önce tüm ülkeler için yapılan regresyon sonuçları üzerinde durulacak,

⁸ Zaman içerisinde EFW endeksini oluşturan bileşenlere ilişkin daha fazla veri üretilebilmesi ve yapılan metodolojik revizyonlar nedeniyle endeksin kapsamı da genişlemiş ve bu nedenle ülke puanlarının farklı zaman dilimleri içerisinde daha sağlıklı şekilde karşılaştırılabilmesi amacıyla baz yılı 2000 kabul edilen bir zincirleme (chain-linked) endeks oluşturulmuştur. Bu çalışmada da yıllar arasında karşılaştırılabilirlik sağlanması açısından zincirleme endeks değerleri kullanılmıştır.

ardından gelir düzeylerine göre sınıflandırılmış ülke grupları için regresyon sonuçları sunulacaktır. Son olarak ise, analizlerde çıkan sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Tablo 2’de, tüm ülkeler için ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin sağlık ve eğitim düzeyi üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (EGEKK) tahmin sonuçları yer almaktadır. Buna göre tüm modellerde kişi başına gelir düzeyi (lgni) ve genel ekonomik özgürlük seviyesinin (ef), seçilmiş sağlık ve eğitim göstergelerini binde 1 istatistiksel anlamlılık düzeyinde açıkladığı görülmektedir. Bu noktada belirtmek gerekirse, sağlığa ilişkin tahmin sonuçlarına göre Grubel (1998), Esposto ve Zaleski (1999) ve Stroup (2007) ile benzer şekilde, genel ekonomik özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerde ortalama yaşam beklentisi artmakta; bebek ölüm oranları ise düşmektedir.

Tablo 2: Tüm Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Değişken	Sağlık				Eğitim			
	Ort. Yaşam Bekl.		Bebek Ölüm Oranı		Eğitime Katılım		Öğrenci/Öğretmen	
ef	0,599*** (0,119)		-4,884*** (0,514)		0,018*** (0,003)		0,973*** (0,162)	
lgni	4,869*** (0,101)	4,857*** (0,126)	-16,242*** (0,418)	-15,368*** (0,433)	0,092*** (0,002)	0,100*** (0,003)	-6,417*** (0,160)	-6,436*** (0,161)
ef1		0,295*** (0,082)		-0,917** (0,311)		0,005* (0,002)		0,623*** (0,073)
ef2		0,049 (0,086)		0,422 (0,320)		-0,006* (0,002)		0,233* (0,109)
ef3		0,051 (0,071)		0,462 (0,279)		0,002 (0,002)		0,603*** (0,106)
ef4		0,285*** (0,082)		-3,427*** (0,312)		0,005* (0,002)		-0,484*** (0,107)
ef5		-0,563*** (0,132)		1,065* (0,461)		0,011** (0,003)		0,720*** (0,124)
_cons	25,434*** (0,635)	29,072*** (0,899)	197,712*** (2,625)	172,781*** (3,256)	-0,607*** (0,014)	-0,659*** (0,020)	71,913*** (0,973)	67,135*** (1,157)
Gözlem	870	757	859	746	608	537	587	515
Ülke	121	120	120	119	117	115	118	116
Periyod	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010

Not: Standart sapmalar parantez içinde gösterilmektedir. Tabloda *, ** ve *** sırasıyla yüzde 5, yüzde 1 ve binde 1 düzeyde anlamlılığa işaret etmektedir.

Eğitim göstergelerinde ise ekonomik özgürlük seviyesi arttıka üçüncül düzeyde eğitime katılım oranı ve birincil eğitimde ğretmen başına düşen ğrenci sayısı artmaktadır. Eğitim göstergesi olarak okur-yazarlık oranını kullanan Grubel (1998) ve okur-yazarlık ile birlikte beş yıllık eğitimi tamamlayanların oranını kullanan Stroup (2007) ekonomik özgürlüklerle eğitim arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Bu çalışmada eğitimle ilgili olan ilk göstergenin (ncl düzeyde eğitime katılım oranı) tahmin sonuçlarının, söz konusu çalışmalarla tutarlı olduğu görülmektedir. Öte yandan, eğitim için kullanılan ikinci göstergeye (birincil eğitimde ğretmen başına düşen ğrenci sayısı) ilişkin tahmin sonuçları, ekonomik özgürlüklerle eğitim düzeyi arasında var olduğu düşünülen pozitif ilişki ile çelişik gözükmektedir.

Tablo 2’de ayrıca ekonomik özgürlüklerin alt bileşenlerinin ilgili göstergeler üzerindeki etkisini yansıtan sonuçlar da yer almaktadır. Sağlık düzeyi için bakıldığında, kamu sektörünün boyutu (ef1) ile serbest ticaret (ef4) bileşenlerinin ortalama yaşam süresini artırdığı, regülasyon (ef5) bileşeninin ise düşürdüğü görülmektedir. Daha açık belirtmek gerekirse sonuçlar, ortalama yaşam sresinin, kamu sektörünün boyutu küçüldükçe (ef1 değeri yükseldikçe) ve uluslararası serbest ticaretin önündeki engeller kaldırıldıkça (ef4 değeri yükseldikçe) arttığını, regülasyonlar azaldıkça (ef5 değeri yükseldikçe) azaldığını göstermektedir. Bebek lm oranlarını içeren tahmin sonuçları da ortalama yaşam beklentisi tahmininde çıkan sonuçları teyit etmekte; sonuçlara göre ef1 ve ef4 değişkenlerinin bebek ölüm oranlarını düşürdüğü, ef5 değişkeninin ise artırdığı görülmektedir.

Ekonomik zgrlk endeksinin alt bileşenlerinin eğitim göstergeleri üzerindeki etkilerine bakıldığında, ef1 (kamu sektörünün boyutu), ef4 (serbest ticaret) ve ef5 (regülasyon) bileşenlerinin üçüncül düzeyde eğitime katılımı artırdığı; ef2 (hukuki yapı ve mülkiyet hakları) değişkeninin ise azalttığı sonucu görülmektir. Birincil eğitimde ğretmen başına düşen ğrenci oranına ilişkin denklem sonuçları ise genel ekonomik özgürlük endeksindeki sonuca benzer şekilde, ef4 (serbest ticaret) dışında diğer alt bileşenlerinin ğrenci/ğretmen oranını artırıcı etki yaptığını göstermektedir.

Yüksek gelirli ülkeler için EGEKK regresyon sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır. Yüksek gelirli ülkelerdeki genel özgürlük düzeyine ilişkin regresyon sonuçları, ekonomik özgürlükler (ef) ile ortalama yaşam beklentisi, üçüncül eğitime katılım ve ğrenci/ğretmen oranı arasında pozitif; bebek ölüm oranlarıyla negatif bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Söz konusu sonuçlardan ortalama yaşam beklentisine ilişkin pozitif ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmazken, eğitime katılım yüzde 5, bebek ölüm

oranı yüzde 1, öğrenci/öğretmen oranı ise binde 1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3: Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Değişken	Sağlık				Eğitim			
	Ort. Yaşam Bekl.		Bebek Ölüm Oranı		Eğitime Katılım		Öğrenci/Öğretmen	
ef	0,158 (0,123)		-0,482** (0,177)		0,032* (0,012)		2,082*** (0,237)	
lgni	2,884*** (0,124)	2,911*** (0,132)	-4,441*** (0,179)	-4,030*** (0,189)	0,192*** (0,015)	0,194*** (0,017)	-5,072*** (0,349)	-4,527*** (0,343)
ef1		0,157* (0,070)		0,393*** (0,090)		-0,0010 (0,007)		1,137*** (0,127)
ef2		0,177 (0,099)		-0,080 (0,141)		-0,027** (0,009)		0,305* (0,144)
ef3		0,084 (0,086)		-0,008 (0,115)		0,016 (0,008)		0,0233 (0,191)
ef4		-0,320*** (0,089)		-0,345** (0,130)		0,005 (0,010)		0,319 (0,182)
ef5		-0,044 (0,111)		-0,522** (0,169)		0,034*** (0,010)		0,481* (0,232)
_cons	47,527*** (1,030)	48,476*** (1,065)	54,660*** (1,378)	52,251*** (1,394)	-1,679*** (0,109)	-1,660*** (0,130)	50,898*** (2,577)	45,935*** (2,898)
Gözlem	249	239	239	229	188	183	149	143
Ülke	42	42	41	41	39	39	39	39
Periyod	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010

Not: Standart sapmalar parantez içerisinde gösterilmektedir. Tabloda *, ** ve *** sırasıyla yüzde 5, yüzde 1 ve binde 1 düzeyde anlamlılığa işaret etmektedir.

Tablo 3'te yer alan sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim üzerindeki olumlu etkisine ilişkin sav, yüksek gelirli ülkeler için de desteklenir niteliktedir. Diğer yandan yüksek gelirli ülkelerde ekonomik özgürlüklerin sağlık göstergelerinden ortalama yaşam süresi ve bebek ölüm oranları üzerindeki etkisi, Tablo 2 ile Tablo 3'teki ilgili katsayılar karşılaştırıldığında görüleceği üzere, tüm ülkeler için yapılan analiz sonuçlarına göre daha az belirgindir. Bu durum, gelir seviyesi yükseldikçe, ekonomik özgürlüklerin sağlık göstergelerine olan olumlu etkisinin azaldığına işaret etmektedir. Buna karşın, eğitim göstergelerine ilişkin katsayılar karşılaştırıldığında da yüksek gelirli ülkelerde ekonomik özgürlüklerin söz konusu göstergeler üzerindeki etkisinin de arttığını göstermektedir. Bu durum, ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin sağlık ve eğitim göstergeleri

üzerindeki etkisinin, gelir gruplarına göre farklılaştığı düşüncesini desteklemektedir.

Ayrıştırılmış modellerdeki analiz sonuçlarına bakıldığında, kamu sektörünün boyutu (ef1) bileşeni ile ortalama yaşam süresi, bebek ölüm oranı ve öğrenci/öğretmen oranı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Hukuki sistem ve mülkiyet hakları (ef2) bileşeninin istatistiksel olarak anlamlı şekilde eğitime katılımı düşürdüğü, öğrenci/öğretmen oranını artırdığı görülmektedir. Sağlam para (ef3) bileşeni, hiçbir gösterge üzerinde etkili gözükmezken; serbest ticaret (ef4) bileşeni, ortalama yaşam beklentisini ve bebek ölüm oranlarını da düşürücü etki yapmaktadır. Son olarak, regülasyon (ef5) bileşeni, anlamlı olarak bebek ölüm oranlarını düşürücü, eğitime katılım ve öğrenci/öğretmen oranını artırıcı etki yapmaktadır.

Tablo 4: Orta-Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Değişken	Sağlık				Eğitim			
	Ort. Yaşam Bekl.		Bebek Ölüm Oranı		Eğitime Katılım		Öğrenci/Öğretmen	
ef	0,860***		-3,898***		0,041***		0,496	
	(0,155)		(0,675)		(0,006)		(0,295)	
lgni	3,712***	2,633***	-18,211***	-12,349***	0,112***	0,136***	-5,000***	-4,836***
	(0,273)	(0,411)	(0,630)	(1,086)	(0,008)	(0,019)	(0,468)	(0,436)
ef1		0,152		1,515***		0,013***		0,807***
		(0,136)		(0,271)		(0,004)		(0,136)
ef2		-0,334		-0,587		-0,015*		-0,156
		(0,175)		(0,338)		(0,007)		(0,131)
ef3		0,135		-1,335***		-0,002		0,564***
		(0,114)		(0,270)		(0,004)		(0,155)
ef4		0,852***		-3,230***		0,0040		-0,057
		(0,168)		(0,415)		(0,008)		(0,147)
ef5		-1,010***		0,6420		0,034***		0,058
		(0,258)		(0,575)		(0,008)		(0,240)
_cons	33,981***	49,756***	202,393***	148,421***	-0,925***	-1,086***	61,400***	54,338***
	(2,076)	(3,159)	(5,958)	(7,786)	(0,089)	(0,137)	(3,756)	(3,630)
Gözlem	155	139	155	139	112	104	115	104
Ülke	48	48	48	48	45	43	44	43
Periyod	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010

Not: Standart sapmalar parantez içerisinde gösterilmektedir. Tabloda *, ** ve *** sırasıyla yüzde 5, yüzde 1 ve binde 1 düzeyde anlamlılığa işaret etmektedir.

Tablo 4'te yer alan orta-yüksek gelirli ülkeler için regresyon sonuçları da ekonomik özgürlüklerin anlamlı şekilde ortalama yaşam beklentisini ve eğitime katılımı artırdığını, bebek ölüm oranları ise düşürdüğünü göstermektedir. Endeksin alt bileşenlerinin yer aldığı modellere bakıldığında ise, ortalama yaşam süresini anlamlı şekilde serbest ticaret (ef4) bileşeninin artırdığı, regülasyon (ef5) bileşeninin ise düşürdüğü görülmektedir. Bebek ölüm oranlarında etkili olan bileşenler, pozitif yönlü kamu sektörünün boyutu (ef1); negatif yönlü ise sağlam para (ef3) ve serbest ticaret (ef4) alanındaki özgürlük göstergeleri olmuştur. Üçüncül düzeyde eğitime katılım, kamu sektörünün boyutu (ef1) ve regülasyon (ef5) değişkenlerinden olumlu etkilenirken, hukuki sistem ve mülkiyet hakları (ef2) değişkeninden olumsuz etkilenmektedir. Eğitim göstergelerinden öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise kamu sektörünün boyutu (ef1) ve sağlam para (ef3) değişkenleri tarafından pozitif şekilde etkilenmektedir.

Tablo 5: Düşük-Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Değişken	Sağlık				Eğitim			
	Ort. Yaşam Bekl.		Bebek Ölüm Oranı		Eğitime Katılım		Öğrenci/Öğretmen	
ef	0,662*** (0,133)		-4,279*** (0,734)		-0,001 (0,003)		-0,564* (0,275)	
lgni	5,655*** (0,166)	5,701*** (0,291)	-24,480*** (1,399)	-19,745*** (1,215)	0,108*** (0,006)	0,111*** (0,009)	-5,021*** (0,439)	-4,876*** (0,430)
ef1	0,355*** (0,077)		-0,479 (0,292)		0,0060 (0,003)		0,595** (0,183)	
ef2	-0,117 (0,118)		-1,142* (0,520)		-0,011** (0,003)		-0,596*** (0,172)	
ef3	0,159* (0,079)		0,606 (0,336)		-0,008*** (0,002)		0,2380 (0,171)	
ef4	0,466*** (0,108)		-4,272*** (0,472)		0,017*** (0,004)		-0,874*** (0,189)	
ef5	-0,895*** (0,202)		1,1710 (0,705)		-0,01 (0,006)		0,831* (0,348)	
_cons	21,515*** (1,670)	24,761*** (2,563)	244,653*** (9,768)	205,404*** (9,454)	-0,605*** (0,039)	-0,603*** (0,058)	70,283*** (2,940)	63,439*** (2,969)
Gözlem	262 222		261 221		176 151		174 157	
Ülke	60 60		60 60		53 53		52 52	
Periyod	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010

Not: Standart sapmalar parantez içerisinde gösterilmektedir. Tabloda *, ** ve *** sırasıyla yüzde 5, yüzde 1 ve binde 1 düzeyde anlamlılığa işaret etmektedir.

Düşük-orta gelirli ülkelerde de sağlık düzeyi genel ekonomik özgürlük seviyesinden binde 1 anlamlılık düzeyinde olumlu şekilde etkilenmektedir (Tablo 5). Eğitim düzeyi göstergelerinden öğretmen başına öğrenci sayısı denkleminde anlamlı olarak bulunan negatif katsayı, bu ülkelerde ekonomik özgürlüklerin eğitimde kaliteyi artırdığının bir göstergesi olarak okunabilir. Ayırıştırılmış modellerde ise sonuçlar yine seçilen göstergelere ve ekonomik özgürlüklerin türüne göre değişiklik arz etmektedir. Düşük-orta gelirli ülkeler için yapılan analizde diğer gruplardan farklı olan sonuçlar, bu ülkelerde ekonomik özgürlük bileşenlerinin (ef2 ve ef3) üçüncül eğitime katılımı azaltması olarak belirtilebilir.

Tablo 6: Düşük Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları

Değişken	Sağlık				Eğitim			
	Ort. Yaşam Bekl.		Bebek Ölüm Oranı		Eğitime Katılım		Öğrenci/Öğretmen	
ef	1,804*** (0.265)		-11,546*** (1.013)		0.005 (0.005)		2,794*** (0.658)	
lgni	5,872*** (0.211)	6,175*** (0.249)	-19,250*** (2.174)	-20,093*** (1.896)	0,057*** (0.011)	0,095*** (0.012)	-4,483*** (0.845)	-6,243*** (0.730)
ef1		0,906*** (0.195)		-3,079*** (0.768)		0,0002 (0.004)		-0,6475 (0.455)
ef2		-0,316 (0.178)		-2,058** (0.789)		-0,008* (0.004)		0,8578 (0.532)
ef3		0,872*** (0.155)		-0,696 (0.578)		0,000 (0.003)		0,965** (0.341)
ef4		-0,733*** (0.120)		-2,088** (0.776)		0,006* (0.003)		0,870* (0.429)
ef5		0,178 (0.314)		-2,314* (1.132)		-0,004 (0.006)		1,483* (0.619)
_cons	8,878*** (1.063)	10,872*** (1.778)	261,643*** (11.429)	256,538*** (10.948)	-0,318*** (0.060)	-0,478*** (0.068)	53,744*** (4.412)	61,033*** (4.179)
Gözlem	204	157	204	157	132	99	149	111
Ülke	40	38	40	38	38	36	38	36
Periyod	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010	1970-2010

Not: Standart sapmalar parantez içerisinde gösterilmektedir. Tabloda *, ** ve *** sırasıyla yüzde 5, yüzde 1 ve binde 1 düzeyde anlamlılığa işaret etmektedir.

Düşük gelirli ülkelerde ekonomik özgürlüklerin etkilerine ilişkin Tablo 6’da yer alan analiz sonuçları da genel ekonomik özgürlük seviyesinin sağlık göstergelerinde diğer gruplarda çıkan olumlu sonuçları tekrarlamaktadır. Üstelik diğer gelir grupları ve tüm ülkeler için çıkan sonuçlara göre bu olumlu etki, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde daha belirgindir. Ancak eğitim göstergelerine ilişkin sonuçlar, ekonomik özgürlüklerin kalkınma üzerinde diğer ülkelere göre daha olumsuz bir etki yaptığını göstermektedir. Ayrıştırılmış modellerdeki analiz sonuçları ise ekonomik özgürlük bileşenlerinin genel olarak sağlık göstergeleri üzerindeki olumlu etkisini teyit etmektedir. Bu gruptaki analiz sonuçlarından istatistiksel olarak anlamlı olan ve dikkat çekenler, sağlığa ilişkin diğer bileşenlerin olumlu etkilerine karşın serbest ticaret (ef4) bileşeninin ortalama yaşam süresi beklentisini düşürücü etkisi olarak belirtilebilir.

SONUÇ

Özel mülkiyeti, hukukun hakimiyetini, girişim özgürlüğünü, serbest ticareti ve rekabeti temel alan liberal ekonomi anlayışı, ülkelerin ekonomik kurumlarına ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. Liberal ekonomi anlayışının temsilcileri, “ekonomik özgürlükler” olarak formüle edilen bu çerçevenin, ekonomik kalkınmayı da destekleyeceğini savunmaktadırlar. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek bu fikrin yaygınlaşması, gerekse ülkelerin “ekonomik özgürlükler” açısından ne durumda olduklarını ölçen endekslerin üretilmesi ile birlikte akademik literatürde de konuyla ilgili ampirik araştırmalar hız kazanmaya başlamıştır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar daha çok ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmekte ve aralarında pozitif bir ilişki bulunduğu işaret etmekte, ancak ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim gibi kalkınma göstergelerine etkisine ilişkin analizler kısıtlıdır.

Literatürdeki bu eksiklik dikkate alınarak hazırlanan ve kişi başına gelir düzeylerine göre dört gruba ayrılan toplam 123 ülkenin 1970-2010 yıllarına ait verilerinin incelendiği bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim göstergeleri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibi üç maddede özetlenebilir.

İlk olarak, ülkelerin genel ekonomik özgürlük seviyelerinin, kalkınma göstergelerinden sağlık (ortalama yaşam beklentisi ve bebek ölüm oranları) ve eğitim (üçüncül düzeyde eğitime katılım) düzeyleri üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu, bu etkinin farklı gelir grupları için de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar, konuyla ilgili literatürde yer alan diğer çalışmalarla da uyumludur.

İkincisi, analiz sonuçları, ülkelerin kişi başına gelir cinsinden halihazırda içinde buldukları gelişmişlik düzeyinin, ekonomik özgürlükler ile kalkınma

göstergeleli ilişkisi açısından önemli olduğunu; gelir gruplarına göre etkilerin gerek boyut, gerekse yön olarak farklılaşabildiğini göstermektedir. Örneğin, analiz sonuçlarına göre ekonomik özgürlük puanında yaşanan bir birimlik artış, yüksek gelirli ülkelerde ortalama yaşam süresini 0,2 yıl artırıp, bebek ölüm oranlarını 0,5 puan azaltırken; düşük gelirli ülkelerde ortalama yaşam süresini 1,8 yıl artırmakta, bebek ölüm oranlarını 11,5 puan azaltmaktadır. Bu durum, düşük gelirli ülkelerde sağlık göstergeleri açısından ekonomik özgürlüklere daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Yapılan analizlerde ülke gruplarına ilişkin sonuçlarda ortaya çıkan bu farklılıklar, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yönelik politika önerilerinde ülkelerin kendine özgü koşullarına dikkat edilmesi, aynı kurumsal düzenlemelerin her zaman ve her yerde aynı sonucu vermeyebileceğine işaret etmektedir.

Üçüncüsü, ekonomik özgürlükleri oluşturan bileşenlerin de kalkınma göstergeleri üzerindeki etkileri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Örneğin, ekonomik özgürlük bileşenlerinden serbest ticaret bileşeni, neredeyse bütün ülke grupları için kalkınma göstergeleri üzerinde olumlu etkilerde bulunurken, regülasyon bileşeni ilgili göstergeler üzerinde olumsuz etkiler yapabilmektedir. Bunun yanında kamu sektörünün boyutu, hukuki sistem ve mülkiyet hakları ile sağlam para gibi ekonomik özgürlük bileşenleri, kalkınma göstergelerinin bir kısmı üzerinde olumlu etki yaparken; bazıları üzerinde ise olumsuz etki gösterebilmektedir. Bu açıdan ekonomik özgürlüklere ve etkilerine yönelik politikalar üretilirken, ekonomik özgürlüklerin tüm unsurlarını bir arada paket halinde sunmaktan ziyade, tek tek bileşenlerine odaklanmak daha sağlıklı değerlendirme yapabilmemize olanak sağlamaktadır.

Gerek ekonomik özgürlüklerin, gerekse kalkınmanın çok boyutlu ve karmaşık yapıları, bu çalışmada yapılan analizlerin de çok boyutlu olmasını gerektirmiştir. Ayrıca hem ekonomik özgürlükleri ölçen endekslere, hem de ülkelerin kalkınma göstergelerine ilişkin veriler çok fazla geriye gitmemekte; ancak her ikisi de uzun bir zaman dilimi içerisinde anlam kazanmakta ve etkilerini gösterebilmektedir. Her ne kadar bu çalışmanın, kurumsal yapılar ve kalkınma ilişkisine yönelik çok yönlü bir analiz yaparak literatüre katkı sağlayacağı düşünülse de, bahsi geçen nedenlerle daha geniş zaman dilimlerini içerecek şekilde ülke spesifik çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- ACAR, M. (2010). "Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah", Bilig, Sayı: 53, 1-28.
- AKIN C. S., AYTUN C. ve AKTAKAS B. G. (2014). "The Impact of Economic Freedom Upon Economic Growth: An Application on Different Income Groups". *Asian Economic and Financial Review*. 4(8), 1024-1039.
- AKINCI, M. (2013). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Azgelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ASHBY, N. J. ve SOBEL, R. S. (2008). "Income Inequality and Economic Freedom in the U.S. States". *Public Choice*, Vol: 134, No: 3-4, 329-346.
- BERGGREN, N. (1999). "Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?". *Public Choice*, 100, 203-223.
- BERGGREN, N. (2003). "The Benefits of Economic Freedom". *The Independent Review*, v. VIII, n. 2, 193-211.
- BESKAYA, A. ve KOÇ, A. (2006). "Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Ekonomik Özgürlüklerin Rolü ve Önemi". *Liberal Düşünce*, 43. 43-74.
- CARLSSON, F. and LUNDSTRÖM, S. (2002). "Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects". *Public Choice*, 112, 335-344.
- CORBI, R. B. (2007). "The Components of Economic Freedom, Income and Growth". *Est. econ.*, São Paulo, 37(3), 515-545.
- ÇETİN, R. (2013). "Ekonomik Özgürlüğün Gelir Düzeyi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 37-47.
- ERDEM, E. ve TUGCU C. T. (2012). "New Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Growth: A Panel Cointegration Analysis for The Case of OECD". *Global Economy Journal* 12 (3), 1-18.
- ESPOSTO, A. G. ve ZALESKI, P. A. (1999). "Economic Freedom and the Quality of Life: An Empirical Analysis". *Constitutional Political Economy*, 10, 185-197.
- FARR vd. (1998). "Economic Freedom, Political Freedom and Economic Well-Being: A Casuality Analysis", *Cato Journal*, Vol. 18, No. 2, 247-262.
- GASTIL, R. D. ve WRIGHT L. M. (1988). "The State of The World Political and Economic Freedom". *Freedom, Democracy and Economic Welfare*. (Ed.) Michael A. Walker. Vancouver, B.C. Kanada: The Fraser Institute.
- GRUBEL, H. G. (1998). "Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings". *Cato Journal*, 18, 287-304.
- GWARTNEY, J., LAWSON R., ve BLOCK W. (1996). *Economic Freedom of the World: 1975-1995*. Fraser Institute. Erişim: 29 Nisan 2015, www.freetheworld.com.
- GWARTNEY, J. ve LAWSON, R. (2003). "The Concept and Measurement of Economic Freedom. *European Journal of Political Economy*", 19, 405-430.
- GWARTNEY vd. (2004). "Economic Freedom, Institutional Quality and Cross-Country Differences in Income and Growth". *Cato Journal*, Vol: 24, No: 3, 205-233.

- GWARTNEY, J., LAWSON R., ve HALL J. (2014). Economic Freedom of the World: 2014 Annual Report. Fraser Institute. Erişim: 29 Nisan 2015, www.freetheworld.com.
- HAAN, J. de, ve STURM, J.E. (2000). "On the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth". European Journal of Political Economy, 16, No. 2, 215-41.
- HANKE, S. H ve WALTERS, S. J. K. (1997). "Economic Freedom, Prosperity and Equality: A Survey". Cato Journal, Vol. 17, No. 2. 117-146.
- HECKELMAN, Jac C. (2000). "Economic Freedom and Economic Growth: A Short-Run Causal Investigation". Journal of Applied Economics, Vol: 3, No: 1, 71-91.
- ISLAM, S. (1996). "Economic Growth, Per Capita Income and Economic Growth". Applied Economic Letters, 3, 595-597.
- ISMAIL, N. (2010). "Income Inequality, Economic Freedom and Economic Growth". European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, Issue: 25, 144-157.
- KARABEGOVIĆ, A., ve MCMAHON F. (2005). Economic Freedom of North America. Vancouver: The Fraser Institute.
- KIBRİTÇİOĞLU, A. (1994). "Adam Smith'in Uluslararası İktisat Kuramına Katkıları Hakkında". Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 5, Sayı: 12, 55-62.
- LAWSON, R. A. (2011). "Economic Freedom and the Wealth and Well-Being of Nations". The Annual Proceedings of the Wealth and Well-Being of Nations at Beloit College, 65.
- MANAN, Ö. (2009). Kurumsal Yapı Olarak Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Örneği. Yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- MESSICK, R. E. Ed. (1996). World Survey of Economic Freedom: 1995-1996. New Brunswick, New Jersey: Freedom House.
- MILLER, T., KIM, A. B. ve HOLMES, K. R. (2015). 2015 Index of Economic Freedom. Heritage Foundation. Erişim: 29 Nisan 2015, <http://www.heritage.org/index>.
- NORTH, D. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press.
- SARIBAŞ, H. (2009). "Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi". Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 46, Sayı: 538, 7-16.
- SCULLY, G. W. ve SLOTTJE, D. J. (1991). "Ranking Economic Liberty Across Countries". Public Choice, 69, 121-152.
- SCULLY, G. (2002). "Economic Freedom, Government Policy, and the Trade-off between Equity and Economic Growth". Public Choice, 113, 77-96.
- STROUP, M. D. (2007). "Economic Freedom, Democracy and the Quality of Life". World Development Vol. 35, No. 1, 52-66.
- TATOĞLU, F. Y. (2013). Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı (2.Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- VEGA-GORDILLO, M. ve ALVAREZ-ARCE, J.L. (2003). "Economic Growth and Freedom: A Causality Study". Cato Journal, Vol: 23, No: 2, 199-215.
- YENİPAZARLI, A. (2009). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi, Doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nazilli.